

CARTILE

SATEANULUI ROMANU.

DESCÉPTA-TE ROMANE!

Cartea VIII.

Augustu.

An. IX.—1884.

Mam'a buna-e nebuna.

(Capetu.)

Ajunge Petruc'a la anii catuniei, si elu nu sapásè inca mai multu de dóue-trei cuiburi de baraboi, ori unu morcovu doi, si sî atât'a, numai cându 'lu luá muma-s'a cu bun'a; de cositu, vorbésca omulu numai ce-i dreptu, cosisè in multe rënduri câte o brazda de luçerna la vitiei, dar' de secere ori imblacei nu a prinsu nici cá in batjocura. Cám dícea badea Petre câte odata muierei s'ale: Tu muiere, óre din baiatulú nostru ce s'a mai alege, cá dieu nu lucrá nemicu si nici nu-lu trage firea lui se invetie a lucrá; reu me temu cá va ajunge de poveste, elu care potea se fie celu mai de veste! Dar' lelea Lidia muiere cu minte si intielépta, mâie pe unde a inseratu, lelea Lidia, totu-de-a-un'a aflá câte o vorba buna si intielépta, cu carea imprasciá norii din capulu badei Petre: Dómne, dómne dar' cumu esci tu Petre, tu par' cá n'ai fostu nici odata tineru, tu par' cá n'ai fostu in firea lui nici cându, tu par' cá totu cu minte si intieleptu ai fostu totu-de-a-un'a; dar' mai lasa tu gandurile acelea, din Petruc'a va fí omu harnicu cá tatalu-seu, omu cinstitu, omu vediutu, numai de catanie se-lu vedemu scapatu cá-lu insuramu cu Rusand'a Peunesciloru, apoi vei vedé tu cine va fí Petruc'a: cumu e adi fruntea jocului — asiá va fí atuncea fruntea satului, par' cá-lu vedu. Totu de de aceste fierbeáu in capulu lelei Lidia si cu de-acestea platíá pe badea Petre, de câte ori se incumetá se dica baremi o vorba impotriv'a portarei lui Petruc'a mamei. —

Trece si catuni'a preste capulu, lui Petruc'a biraului, cá dóra câte nu se potu face cu bun'a si cu frumosulu, apoi badea Petre dóra nu de ace'a erá biráu cá se nu-si póta scóte nici copilulu din mân'a neamtiului. Dómne, cumu mai dícea Petruc'a in fluera, a jele, cându mergeá catra orasiu la asentare, dar', dómne, beatu mai veniá catra casa, de bucuría cá a scapatu. I-au bagatu vina cá-i e prea plina talp'a, si cu ace'a a scapatu in trei ani dupa olalta. Acúmu aveá dreptu se se însóre. Ast'a erá chiar' in anulu 1873. dupa pasci. Se si însóra elu, si ié de muere pe cea mai frumósa féta din satulu vecinu, din Valea saca, si inca féta de unguru, cá se fie mai susu decâtu cei alalti ómeni din satu. Multu mai dícea biét'a muma-s'a si tatalu-seu: Mè dragule, asculta-ne bare-mi asta data, nu face totu de capulu teu, nu luá tu ungorói'a ace'a fie câtu de frumósa si câtu de falósa; mai suntu iele si rumance frumóse si de neamu, chiar' aci in satu suntu fete destule, ce se alergi tu pe la capetulu lumei dupa o ungoróica?! Dar' acumu erá târdíu, de facutu pe Petrisioru se lasculte. Elu'si gandea, ba le si spusè in urma parentiloru verde: ce grigie aveti, pre cine voi luá si pe cine nu? eu o se traescu cu ea nu voi! E dreptu cá si erá frumósa Bori, mirés'a lui, ce de altcum nu erá nici o mirare, cá nu o vedeá nici vântulu nici sórele, ba nici pe róua nu calcá, nici ace'a nu sciá cá óre vér'a cânta cocosii ori ba, dar' despre ace'a erá prea convinsa cá iérn'a nu cânta; scurtu: poté fí frumósa si falósa cá nu o scoteai cu patru boi dela umbra precandú alte fete, dieu eráu mai palite de sóre, mai bature de vântu.

Petruca Leusteanu, fociorul biraului din Toroboiu, se insurá dara, si luá pe Bori cea frumósa de nevésta. La nunta inse nu avù ce face unu posnasiu de staroste ci iuí:

De-a fi fét'a rea de lucru
Si feciorulu somnurosú,
Éta-tè noroculu grósu!

dícu — nu avù ce lucrá, fára iuí intr'unu ciasu reu, cá chiar' asia se nimerí. Ve aduceti aminte cá in vér'a anu-

lui 1873 fù in tier'a nóstra colera infricosiata, sciti cà moriáu câte 3—4 dintr'o casa; sciti cà póp'a cu diaculú nu mai poteáu lucrá nimicu decâtu cântáu: „Cu duhurile drep-tiloru,“ si apoi cum? De câte 5—8 ori pe dí! Ve aduce-ti aminte cumu mergiáu ómenii deminéti'a sanatosi la lucru, cá pe la amédi se fie morti, si unii moriáu chiar' mergúndu ori venindu dela lucru, ér' pre unii-i afláu deminéti'a tie-peni. In satulu Toroboiu inca a intratu coler'a in postulu San-Petrului sí nu a esítu pana mai la díua Crucei, Chiar' in díu'a de San-Petru duceáu la gropa pe Petrea Leusteanu, biràulu satului, si celu mai de frunte omu din Toroboiu. Eráu 2 popi si dóra 3 seau 4 dieci cari i-au cântatu versulu lui Lazaru, cu tóte cà-lu chiamá Petre, si erá multíme de poporu in urm'a mortului, cu tóte cà chiaru elu pâna erá in viétia opriá strinsurile mari de poporu la unu locu. Plângeá biat'a biràitia, lelea Lidia, plângea Petriuc'a, de gân-deái cà se potopu, dar' Bori numai de parade plângeá, seau, cumu se díce plangeá cu lacrimi de crocodilu. Multa lume a mai fostu la inmormentarea lui, toti-lu gieliáu, numai noru-s'a nu! Mai multu de o septemana a totu mersu, in tóta díu'a, Petruc'a cu muma-s'a la mormentulu lui, mai multu de 2 septemani in plânsu se culcáu si in plânsu se sculáu, mai multu de 2 septemani mâncara acesti doi ómeni panea muiata in lacrimi, dar' cu tempulu se mai domolí parerea loru de reu, gielea incepù a fí mai subtrica, ba incetu cu incetulu se dedara a traí sí fora badea Petre, mâncáu bine, béu si mai bine, si in urma se dedara a traí ei de ei, fàra mai mare in casa. Pâna traiá badea Petre, totu cãm elu erá mai mare in casa, adeca elu aduceá cele trebuintiósã pentru traiu, acum — care se sculá mai deminétia, acel'a voiá se fie mai mare, De celea mai multe ori inse erá mai mare Bori, apoi Petruc'a, ér' lelea Lidia erá cea mai mica. Si dómne bine mai mergu trebile unde le direge o femeia! Petruc'a erá capulu casei, aveá siese boi, patru vaci cu vitiei, dóue juninci, optu junci câte doi ani, vre-o 40 de oi, cái frumosi, iepe cu mânzi, porci multi, si Ddieu 'lu mai scie, ce aveá elu in giurulu casei,

si erá singuru barbatu in casa, cu dóue muieri, un'a carea-i poruncea, si alt'a care lasá totu dupa elu. Dupa ce mai uitara, de superarea dupa badea Petre, se pusera pe traiu bunu, pe traiu domnescu, numai mancáu bine, béu si siedeáu, candu nu le erá somnu se adórma. Apoi minunea minunei, de ce siedi, de ace'a ai mai siede si lucrulu singuru nu merge inante. Vinarsulu si vinulu raru se intemplá se se gate vre-odata, rozolisiulu inca vinea desu pe mésa, placintele si friptur'a esiaú cá din pamentu, acei'a traiaú — nu casniaú lumea! Cátu tîenù vér'a de mare — totu asiá, tómn'a ér' asiá, si érn'a nu altcumu. Mai la tóte nuntile totu Petruc'a cu Bori erá nanasi, apoi ei faceáu adeverate ospetie. Dar' le si stá: amendoi frumosi, tienuti bine, imbracati frumosu si tineri, numai cá mirii. Colea cá m prin postulu pasciloru inse-lu loví unu necasu: intr'o dnminétia intrá unu servitoriu in casa cu scirea cá nu mai e fênu cátu se dee la tóte vitele mai multu de o septemana, ér' oile n'au decátu clai'a cea de otava ce erá menita pe tempulu fetatului. Da apoi vomu cumperá ce se facemu? Pune-te Petruca si cumpera fênu pentru atât'a amaru de vita se le ajunga pana la St. Georgiu, dar' pâna atunci mai suntu vre-o diece septemani! Dar' nu suntu bani la indemâna. Se puse deci si cumperá fênu de patru sute bune, fênu in credintia, si de abia esí la cale. In septaman'a pasciloru vine Bori cu scirea cá s'a gatatu grâulu, cá nu mai e mai multu de unu sacu pe foudulu hambariului. Cumpera Petruca farina din bolta dela jidanulu, si asiá, ai tu acolo contu pentru vinarsu, vinu țigari s, a.

Cám diceáu unii ómeni mai betrani si mai priceputi: mèi, dar' iute a si inceputu Petruc'a biraului a se inglodá in datorii! Nici n'a apucatu tata-so a include ochi bine si si-a si gatatu nutretiulu; spunu slugile cá si bucatele le mai gata. Si cumu se nu le gate? Plata la slugi, haine loru si la slugi, plata si mancare la lucratori, cheltuieli cu ospetiele, si câte si mai câte, numai din bucate, din grâu si din cucuruzu, apoi hambarele inca-su sióde: déca totu scoti, si nu mai pui in ele — se golescu si cânta fórte tristu, a pustiu, a paguba. Cám asiá se intemplase si cu

hambarele cele, ce remasese de birăulu pline. Déca ar' fi fostu cine se-lu cumpenésca baremi la fênu din tómnă, se-i fie spusu că fênu lu ce-lu are nui-e de ajunsu, se-lu fi indemnatu seau se vîndia o parechie de junci se cumpere fênu la cele alalte vite pre bani gat'a déca nu a cumperatu iérba cumu faceá fie iertatu tatalu-seu, si cumu facu alti ómeni cu socotéla, seau se dee la vitele celea mai tenere mestecaturi, adeca fênu lu invaluitu cu paie, cà totu nu se trece asia tare; dar' nime nu-î aveá grigi'a, apoi slug'a — cá slug'a, elu numai ambla atât'a se imbogatiésca pre stapênu; elu, éca asia se-i dai haine bune, se-i implí blidulu bine, se-i dai simbrie buna si se faca căm cătu vré elu. Totu asiá au mersu trebile in cas'a ace'a multa vreme, dóra vre-o 3 ani, déca nu chiar' patru. In urma vedeá si elu cu dieu nî mergu trebile chiar' bine, vedeá cà prea multi 'i vinu pre capu dupa bani, rotariulu Petriuca, dragulu badei ai se-mi dái 264 fl., cà decânđu a muritu fie iertatu tatalu d.-t'ale nici unu banuti nu mi-ai datu, si slugile mai in tóta díua vinu la mine, mai cu oróta, mai cu o osie, mai cu o loitra, telegutia, grapa, jugu, sî câte numai le trebue, apoi scii cà d.-ta ai dísu se facu pre sém'a d.-t'ale ori ce va trebuí lucru de lemnu, cà-mi platesci omenesce. Ai dreptu, i respunse Petruc'a, la têngu, preste 2 septemani, scotu vite si facu banii si tí-i dáu. Nu trecù dóue díle, vine faurulu, cerêndu o suma si mai mare, amêna si pre fauru pana la têngu. Vine primariulu dupa restanti'a de dare, pentru anii trecuti preste 300 fl., vine omulu cu fênu lu, cerêndu pretiulu fênu lui si cametele pe 3 ani, totu 35 fl. dupa suta pe anu, numai unulu nu vine — jidanulu, elu, bagsém'a 'si pusè in gându: ori se dee lui Petruc'a tóte de poména, ori se puna mân'a pre mosi'a lui. E dreptu cà Petriuc'a-si trase sém'a bine, ce are de facutu, si tómn'a, la têngulu de la díu'a cruci vîndù boi, vaci, cái, oi, porci pana impacà pe tóta lumea — afara de jupânulu Itzig, dar' nici nu-i remase in ocolu numai o iépa betrana, o vaca si o juninca, gandeai cà a amblatu bóla in vite asia se goli ocolulu de iute. Acumu mersè Petriuc'a însusi se-si traga séma si cu jupânulu Itzig. Ace-

l'a-i aretă sum'a rotunda 1600 fl. si adeca: pentru beutura, vinu: 486 fl., vinarsu 364 fl., rosolu 129 fl., țigari 215 fl., faina 208 fl., lumini 29. fl., alte maruntiusiuri 169 fl. Sum'a 1600. fl.

Dupa ce vede Petruc'a sum'a acea mare, eră mai se ametiésca, dar' jidanulŭ, omu de omenia, indata-i pune in mana o glaja cu vinarsu de prune dîcîndu-i: bé odata de aci, vedi ce dragu de vinarsu bunu e, l'amu cumperatu dela baronulu din D., se-ti tramitu unu cilinderu acasa? Dupa ce 'si mai inchinà Petruc'a puçinu cu jupanulu Itzig, cà ce bé din glagi'a cea mare nu insemnà jupânulu in contàu, dupa ce prinsè puçinu curagiu dupa intristarea avuta la aretarea samadasiului, apoi chiemà jidanulu acólea pe dlu notarasiu si pe jupânulu biràu si facura contractu frumusielu, unde Petruc'a recunósce a fi detoriu jidanului cu 1600 fl. deobligandu-se cà in terminu de 2 ani o va platí, firesce cu cameta cu totu, cumu se voru poté uní. •

In primaver'a viitoare, de odata cu muscele si cu fluturii intră in satulu Toroboiu o bóla lipicioasa, numita versatu seau bubatu, versatu de celu negru. Intre cei de antaiu care móre e Petruc'a biràului, dupa elu numai decátu Itzig. Cólea cãm pre la Rosalii incetà bubatulu. Bori se marità dupa unu flacàu de sem'a si legea ei, cà nu avea nici unu copilu, nici nu avuse cu Petruc'a, ér' holteiulu ce a luat'o, credeá cà intra in mosi'a cea mare remasa dupa Petruc'a biràului cu atâtu mai vêtosu cà si jupânulu Itzig, la care póte cà eră detoriu Petruc'a, inca muri-se. Lelea Lidia oftá, aci dupa barbatu, aci dupa copilu si mai desu dupa amen doi. Cu Bori si cu noulu ei barbatu inse se avé bine, cà elu eră omu silitoriu si de omenia, si cunosciá cà ce este, dupa ea este. Ba incepuse a se dedá lelea Lidia si cu asta viétia, candu colo, tómn'a târdiu dupa culesulu viiloru intra o gramada de domni in curte, cu biràulu, cu notaresiulu si jupanulu Avrum, care luase pe jupânés'a Ruchala, cea remasa de Itzig. Acumu e acumu! Arata scrisóre din man'a fie iertatului Petre Leusteanu a fiului fostului biràu, in

care recunósce între martori că e dotoriu cu 1600 fl. ér' că cametele se urca la 400 fl. deci acumu e suma de 2000 fl. afara de spesele comisiunei de adi. Lelea Lidia ametî si — candu se desceptá erá la o veçina seraca pe vétra, cu petiórele la focu, Bori se boceá cá dupa mortu ér' Andrisiu, barbatulu lui Bori stá cá inlemnitu langa betrán'a pe unu scaunu. — Undé sum? întrebá lelea Lidia, par' că nu sumu la noi acasa

Nici nu vei fí in veci, respunse Andrisiu, totu ce amu avutu ni-a luatu jidanulu in detori'a remasa dupa Petruc'a, si nici nu s'a acoperitu tóta.

↳ Mai ametî lelea Lidia odata, la audiulu acestoru vorbe, si candu se desceptá trebuí se ié de-a lungulu ulitíle satului se cersiéscá, déca nu voiá se móra de fóme; Bori si cu barbatulu ei se bagara in slujba la jidanulu, elu cá birisiu si ea cá slujnica, dar' lelea Lidia nu a mai intratu in veci in cas'a, carea sciá cá a fostu a ei, si din carea o scosera tisturile ametîta de giele. Acumu sciá dîce si invetiá pe alte muieri: Nu lasá dupa copilu, bate fierulu pana-i caldu. Tramite-lu Ia scóla se invetie legea lui Ddieu, si de va avé capu si o tîra de carte, de nu, de-dálu la lucru de micu; de nu te va ascultá cu bun'a, dá cá in câne; nu-ti fie mila, cá numai asia-lu inveti omu harnicu si muncitoriu. Nu-lu dedá la beutura, nu-lu suferí cu pip'a si cu țigari, la aceste grígi se-lu dedái: Se cinstéscá pe Ddieu si părinti. Se fie muncitoriu si pastratoriu. Déca faceamu cu Petruc'a mieu asia, adi nu asiu fi pe la usile ómeniloru; P'am crescutu inse dragulu mamei — acumu éta la ce m'a cumpenitu. Invetiati din ast'a patiania!

J. P. RETEGANULU.

Pisic'a si rundunic'a.

(d. Robert Reinick.)

Se suí odinióra, o pisica pre o casa,
Unde-o mica rîndunica, vesela se asiezasé;
Câci pisicei place bine carnea dela sburatóre,
Si de sióreci e satula, póte nu-i nici nutritóre!!?

Dar' indata ce pisic'a lînga ea s'apropiã,
Multu voiósa, sbóra iute, si remasu bunu 'si luã.
Si cantã cu veselie pisiceii ce-o asceptã :
„Pisicutia! me asceptã, cãci pre mâni voiú re'nturnã,
Dar' cãstiga-ti aripióre, cã se me poti insoçi,
„Cãndu pentru a-tã dá binetie, pre la tine voiú veni.

— Ah! gãndi atunci pisic'a : De-asíu poteã se sboru cá tine
Trebue se-ti spunu cu jele, te-ai aflã 'n gura la mine.
— Apoi cobori in curte, si se puse se pandesca
Dupa sióreci...! si cu densii are se se multiemésca!!

Stelele.

(d. Staub.)

I.

Prea iubitule parinte
Spune-mi, cãci te rogu ferbinte,
Stelele pre ceriu ce suntu ?

O lumina nesciuta ?
Séu focu, ce 'n nóptea tacuta ?
Luminéza-alu nost' paméntu ?

Séu suntu aurú ce straluce? Library Cluj
Cãci aloru lumina dulce,
O iubimu si o marimu!

Seau acele stelisióre
Suntu ferestri luminatóre ?
Spune-mi de ce le zarimu ?

II.

Stelele copilulu meu
Suntu ochii lui Ddiéu,
Cari privescu cu mult'ardóre
In a nóstre inimióre!!
Ddiéu vede dar' tóte
Ce lucrãmu si 'n dí si 'n nópte.

Ciocarli'a.

(d. Adolf Klauwell.)

Nu-i frumósa ciocãrli'a,
Da-i frumosu cãnteculu seu,
Cãci in cãntu si sboru se vede :
Cumú lauda pre Ddiéu.

Ionu Macaveiu.